

Kirja-arvio

Shiller, Robert (2019)
Narrative Economics:
How Stories Go Viral & Drive Major
Economic Events

Princeton: Princeton University Press. 377 s.

Visa Heinonen ja Mika Pantzar

Kansantaloustieteilijöiden kirjoituksia pidetään usein vaikeaselkoisina ja ainoastaan asiantuntijoiden ymmärrettävinä. Vuonna 2013 taloustieteen Nobel-palkinnolla palkittu yhdysvaltalainen Yalen yliopiston professori Robert Shiller on tarttunut poikkeuksellisen mielenkiintoiseen teemaan teoksessaan *Narrative Economics: How Stories Go Viral & Drive Major Economic Events*. Teoksen pääväite on se, että tartuntatautien tavoin ihmisyhteisöissä leviävillä kertomuksilla ja tarinoilla voi olla merkittäviä taloudellisia vaikutuksia. Ne voivat olla esimerkiksi arvopaperi- ja asuntomarkkinakuplien taustalla. Shillerin mukaan talouden analysointi mallintamalla ja tilastotiede eivät riitä. Niiden rinnalla olisi ymmärrettävä paitsi psykologisia tekijöitä niin myös retoriikan vaikutusta. Vetävillä kertomuksilla ja tarinoilla on merkitystä. Taloudessa vaikuttavia psykologisia tekijöitä Shiller tarkasteli yhdessä toisen nobelistin, George Akerlofin kanssa 2009 kirjoittamassaan ja myös suomennetussa teoksessaan *Vaistojen varassa* (Akerlof & Shiller, 2009). Nyt hän keskittyy kertomuksiin taloudellisten ilmiöiden taustalla. Tuloksena on antoisa ja valaiseva teos, jossa historiallisin esimerkein ja aineistoin vahvistetaan esitettyjä argumentteja kertomusten voimasta.

Teoksen ensimmäinen osa käsittelee Shillerin "narratiiviseksi taloustieteeksi" nimeämän lähestymistavan lähtökohtia aina Bitcoin tarinoista Lafferin käyrään sekä kertomusten leviämiseen. Lafferin käyrän tarina on raflaava. Arthur Lafferin sanotaan piirtäneen käyrän alun perin ravintolan lautasliinaan. Käännetyn U-kirjaimen muotoinen käyrä osoittaa, että tietyn pisteen jälkeen verotusta kiristettäessä verotuotot kääntyvät vähenemään päin. Tällä argumentilla perusteltiin veronkevennyksiä presidentti Ronald Reaganin aikana 1980-luvulla Yhdysvalloissa.

Shiller tarkastelee teoksensa toisessa osassa narratiivisen taloustieteen perusteita. Teoksen yksi keskeinen tavoite on parantaa taloudellisten ilmiöiden kuten laman, taantumien ja stagnaation ennakkointia. Se edellyttää ilmiöiden perimmäisten syiden ymmärtämistä ja määrittelyä. Kertomusten tarkastelusta voi olla apua, sillä

ihmisyhteisöissä leviävillä kertomuksilla on taloudellisia seurauksia. Shiller esittää kahdeksan narratiivisen taloustieteen perusväitettä. Ensinnäkin kertomusten leviäminen epidemian tavoin voi olla nopeaa, hidasta, suurta tai pientä. Toiseksi taloudellisesti merkittävät kertomukset muodostavat hyvin pienen osan julkisessa keskustelussa. Kolmanneksi ”suurilla kertomuksilla” tai tarinoiden kokonaisuuksilla on enemmän vaikutusta kuin yksittäisellä kertomuksella. Neljänneksi kertomusten taloudelliset vaikutukset voivat muuttua aikaa myöten. Viidenneksi tosiseikat eivät riitä pysäyttämään epätosia kertomuksia. Kuudenneksi kertomusten leviäminen perustuu toistoon, ja seitsemänneksi inhimillisillä tekijöillä, identiteetillä ja patriotismilla on merkitystä kertomusten leviämisessä. Shiller käyttää näitä seitsemää väitettä viitekehyksenä tarkastellessaan kirjansa kolmannessa osassa historiallisesti merkittäviä taloudellisia kertomuksia.

Teoksen kolmannessa osassa huomio kiinnitetään toistuviin talouden kertomuksiin. Shiller tunnistaa Yhdysvaltain ja läntisen maailman puolentoista viime vuosisadan taloushistoriasta lamoihin ja taantumiin liittyviä yhä uudelleen toistuvia kertomuksia. Esimerkiksi taloudellisten lamojen ja romahdusten taustalla on sanottu seuraavan euforian ja luottamuksen menettämisen kausia. Kulutustutkijoiden kannalta kiinnostavia kertomuksia ovat toisaalta kertomukset säästäväisyydestä vaurastumisen ehtona ja toisaalta kertomukset näyttävästä kulutuksesta taloudellisen menestyksen osoituksena, joiden merkitystä esimerkiksi Thorstein Veblen painotti. Säästäväisyyskertomuksissa vaatimatonta elämäntyyliä on pidetty hyveellisenä. 1930-luvulla suuren laman joukkotyöttömyyden aikana paheksuttiin edellisen vuosikymmenen nopean kasvun mukanaan tuomaa elintasokilpailua. 1930-luvulta lähtien hitaasti voimistuneet kertomukset amerikkalaisen unelman tavoittelusta ja demokratisoituvasta kulutuksesta taas käänisivät Veblenin idean kulutuksesta sosiaalisen aseman näyttämisenä päälaelleen. Niiden mukaan Yhdysvallat tarjosi kaikille kansalaisille mahdollisuuden amerikkalaisen unelman toteutumiseen ahkeralla työllä.

Shiller nostaa esiin jo 1900-lukua aiemmasta historiasta löydettäviä geneerisiä narratiiveja runsaasti. Esimerkiksi kelpaavat vaikkapa ajatukset ay-liikkeen roistomaisuudesta tai rikkaiden röyhkeydestä. Laajasti tunnettu tarina on myös kertomus kengänkiillottajasta, joka antaa pörssivihjeitä. Tuolloin talous on menossa kohti konkurssia. Suomessa tarinat ovat hieman toisenlaisia. Kengänkiillottajan sijaan puhutaan pörssivihjeitä antavista taksikuskeista. Ajatus siitä, että automaatio syö työpaikat näyttäisi olevan globaali ja moneen kertaan historiassa toistettu idea. Shillerin mukaan esimerkiksi 1930-luvun alussa ja 1950-luvun puolivälissä tämä ajatus näkyi kaikkialla Yhdysvalloissa. Sanoitukset voivat muuttua, mutta perusajatukset esimerkiksi kausaliteeteistä säilyvät vuosikymmenistä toiseen. Usein talous näyttäytyy luonnonvoimana, joka johtaa vääjäämättömästi tuhoon, jos sen lakeja ei kunnioiteta. Yksi tällainen näennäisesti terveän järjen ajatus on oletus siitä, että valtio on kotitalouden kaltainen entiteetti. Lopulta velat on maksettava pois. Toinen pinttynyt ajatus on oletus talouden jakautumisesta tuottavaan ja tuottamattomaan sektoriin: Vientisektori tuo rahat kotiin ja kotimarkkinat kuluttavat tuotot.

Ekonomistit eivät ole olleet kiinnostuneita kielellisestä vaikuttamisesta joitain harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta. Donald (nyk. Deirdre) McCloskey (1985; 1990) ja Arjo Klamer (1984) kirjoittivat jo 1980-luvulla mielenkiintoisella ja silloin keskustelua herättäneellä tavalla kansantaloustieteen retoriikasta. Samoihin aikoihin kiinnostus retoriikkaa kohtaan oli vahvaa monilla tieteenaloilla. Perusajatus oli se, että nerokkaillakaan ideoilla ei ole merkitystä, jos viesti ei mene perille. Retoriikka on inhimillistä kommunikaatiota, ja yleisö – niin akateeminen kuin laajakin yleisö – on saatava vakuuttuneeksi oman sanoman järkevyydestä ja todenperäisyydestä. Lukija odottaisi viittauksia 1980-luvun keskusteluun Shiller teoksen lähteissä. McCloskeyn ja Klamerin lähes neljä vuosikymmentä sitten virittänyttä keskustelua ei mainita.

1980-luvun keskustelu liittyi tosin ennen kaikkea kansantaloustieteeseen. Robert Shillerin perusajatus on kuitenkin pitkälti sama kuin aiemmassa keskustelussa taloustieteen ja talouden retoriikasta: retoriikalla, kertomuksilla, tarinoilla ja puheella on suuri merkitys myös taloustieteessä ja taloudessa. Retoriikalla vakuutetaan lopulta yleisö, koostui se sitten asiantuntijoista tai niin sanotusta suuresta yleisöstä. Shiller osoittaa teoksessaan, että kertomusten tutkiminen lisää ymmärrystämme talouden ilmiöiden ja ideoiden leviämisestä ihmisyhteisöissä. Sellainen tutkimus valaisisi osaltaan myös ymmärrystämme talouden dynamiikasta.

Kirjan lopussa Shiller luonnostelee ajatusten virusteoriaa, mutta ei vie ajatusta kovinkaan pitkälle. Taloustieteen valtavirta on kiinnostunut institutionaalisista rakenteista vasta viime vuosina. Ideavirusten kannalta onkin tärkeää ymmärtää eri tyyppisten sosiaalisissa verkostojen vaikutusta ajatusten leviämiseen ja kasaantumiseen. Tony Sampsonin (2012) teos *Virality: Contagion Theory in the Age of Networks* on oiva esimerkki tarkastelutavasta, jota myös taloustieteilijät tarvitsisivat. Pelkästään sanojen ilmaantumisen tutkiminen Shillerin tavoin ei riitä. Sampsonin mukaan digitaalisesti verkostoituneessa yhteiskunnassa ideat leviävät ennennäkemättömällä vauhdilla. Voidaan puhua 'meemeistä' eli geenien kaltaisista perusideoista, joiden kantajia ovat erilaiset kulttuuriset artefaktit, tekstit ja ihmiset. Yksi tällainen meemi on jo 1800-luvun rautateiden historiasta periytyvä universaalisti kytkeytyneiden systeemien ihanne (universal connectivity). Tämä ajattelua jäsentävä idea on sittemmin näkynyt esimerkiksi Internetin varhaishistoriassa ja Suomessa mobiiliin tietoyhteiskunnan visioissa.

Nobelisti Shiller on tärkeällä asialla. Hän myös osoittaa kuvioin, miten muilla ihmistieteiden aloilla kuten historian, antropologian tai sosiologian tutkimuksessa viitataan taloustiedettä selvästi enemmän kertomuksiin ja niitä myös tutkitaan. Shillerin työ on jatkoa McCloskeyn ja Klamerin 1980-luvulla esiin nostamaan ajatukseen puheen, kommunikaation, kertomusten ja retoriikan merkityksestä myös talouskehityksen suurten linjojen ymmärtämiseksi. Toivottavasti tällainen tutkimus saa myös jatkoa.

Lähteet

- Akerlof, G. & Shiller, R. (2009). *Vaiston varassa – miten ihmismieli ohjaa maailmanlaajuista kapitalismia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Klamer, A. (1984). *The New Classical Macroeconomics: Conversations with the New Classical Economists and their Opponents*. Sussex: Wheatsheaf Books Ltd.
- McCloskey, D. (1985). *The Rhetoric of Economics*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- McCloskey, D. (1990). *If You're So Smart: The Narrative of Economic Expertise*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Sampson, T. D. (2012). *Virality: Contagion theory in the age of networks*. U of Minnesota Press.